

pastoralnim djelatnicima, ali i svima koje zanima ta po mnogo čemu izazovna tematika. Rješenje naslovnice i ovoga je puta uspješno ostvarila Romana Kašaj.

Adolf Polegubić

Keith Ward, *Zašto gotovo sigurno ima Boga. Sumnja u Dawkinsa* (naslov originala: *Why There Almost Certainly Is a God. Doubting Dawkins*), preveo Miroslav Fridl, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010, 218. str.

Knjiga koju predstavljam je odgovor britanskog filozofa i teologa Keitha Warda na knjigu *Iluzija o Bogu* koju je 2006. objavio biolog Richard Dawkins. Naslov ove knjige je inspiriran četvrtim poglavljem Dawkinsova djela, s jednom izmjenom. Naime dok u Dawkinsa poglavlje nosi naslov *Zašto gotovo sigurno nema Boga*, Ward je osjetio potrebu da cijelu knjigu nazove *Zašto gotovo sigurno ima Boga*. Uz već spomenuto četvrto poglavlje autor se odlučio u pozabaviti i drugim i trećim poglavljem Dawkinsove knjige, jer kako sam kaže, u tim poglavljima Dawkins ulazi u područje filozofije, područje argumenata o Bogu i krajnje naravi stvarnosti, a to su područja kojima se profesor Ward bavi cijeli svoj život.

Prvi dio knjige nosi naslov »O II. poglavlju knjige *Iluzija o Bogu*« te pokušava odgovoriti na pitanje je li hipoteza o Bogu razumna i istinita, odnosno je li inteligentni um krajnja i nesvediva oznaka stvarnosti ili su um i svijest nehotičan produkt materijalnog procesa evolucije. Dawkins smatra kako su um i svijest završni proizvod dugotrajnog procesa evolucije te da svijest ne može postojati bez fizičkog organizma. Takvo stajalište se obično naziva radikalni materijalizam. No autor napominje kako ne postoji čvrsti dokaz za takvo stajalište te kako je u tom smislu i hipoteza o Bogu kao čistom umu ili svijesti bez fizičkog tijela sasvim moguća. Pitanje o Bogu je

stoga pitanje o mogućnosti postojanja svjesnog uma bez fizičkog tijela, te može li takav um biti smatran razlogom postojanja svemira. Postojanje svjesnih umova uvodi oblik neznanstvenog objašnjenja zašto se neke stvari događaju na način na koji se događaju. Nasuprot znanstvenom objašnjenju, koje sve svodi na matematiku, činjenica je da svijest nije moguće objasniti na takav isti način. Stoga Richard Swinburne, suvremeni oksfordski filozof čije je područje interesa pretežno filozofija religije i filozofija znanosti, nudi drugačije objašnjenje, koje naziva »osobno objašnjenje«, a na koje će se pozivati i Ward. Ako svjesno postoje znanje, želje, nakane i uživanja, onda to najbolje tumači osobno objašnjenje, a ne znanost. Sve je to primjenjivo i na Boga, kojega doživljavamo kao svjesni um. Hipoteza o Bogu povezuje osobno i znanstveno objašnjenje, a protivi se materijalističkoj hipotezi. Glavno je tu pitanje je li fizički svemir krajnja stvarnost ili je pak krajnja stvarnost um ili svijest. Hipoteza o Bogu nije znanstvena hipoteza poput neke fizikalne hipoteze, kako to misli Dawkins, nego je filozofijska, odnosno metafizička hipoteza.

Drugi dio knjige je naslovljen »O IV. poglavlju knjige *Iluzija o Bogu*«, i u njemu autor pretresa Dawkinsov pristup »argumentima za Boga«. Prvi argument za Božju egzistenciju je odgovor na ono što Dawkins naziva »gambit krajnjeg Boeinga 747«. Taj se argument temelji na izjavi Freda Hoylea, engleskog astronoma i matematičara XX. stoljeća, poznatog i po tome što je skovao pojam »Veliki prasak«, ali i po odbijanju te teorije, kako je vjerojatnost da je život na Zemlji nastao slučajno jednaka vjerojatnosti da uragan na odlagalištu otpada složi Boeing 747. Dawkinsonov argument kaže kako se složeni organizmi nisu pojavili slučajno nego postupno, prirodnom selekcijom. Evoluciju Dawkins shvaća kao umnažanje nasumičnom mutacijom i selekcijom opstanka koju

vrši okruženje. Autor smatra kako je teško misliti o Bogu koji stvara svemir sa svrhom, a ishod ostavlja slučajnosti. No lako je zamisliti, nastavlja, kako je Bog postavio osnovne prirodne zakone tako da će neizbježno nastati inteligentni život. Darwinizam, koliko god teorija bila dobra, ipak nije konačno objašnjenje, jer se možda proces evolucije nije dogodio slučajno. Dobar kandidat za konačno objašnjenje, smatra autor, je Bog. Postoje tri razloga zbog kojih je hipoteza o Bogu najbolje tumačenje. Prvi kaže da Bog nije složen u smislu sastavljenosti od različitih dijelova. Drugo, hipoteza o Bogu pretpostavlja da postoji um koji zna sva moguća stanja. Treći razlog ističe Boga kao jedinog uzroka svega postojanja osim vlastitog.

Usprkos tomu ostaje pitanje: može li se objasniti samo postojanje Boga? Ili trebamo i njemu tražiti uzrok u nekom superbogu, njemu u hiperbogu, i tako u beskraj? Kada govorimo o Bogu, govorimo o vječnoj stvari, a budući da ona nije u vremenu, onda nikada nije bilo vremena kada nje nije bilo. Stoga autor naglašava: takva vječna stvar nema mogući uzrok — ona ili jest, ili nije. Uvođenje Boga ne mora, kao što sugerira Dawkins, biti etiketa koja označuje neznanje. Kao primjer autor spominje Isaaca Newtona, koji je istražujući prirodne zakone, bio vođen mišlju da je svemir Božja kreacija te da su zato prirodni zakoni spoznatljivi. Hipoteza o Bogu nije dio znanstvenog objašnjenja jer je Bog dio osobnog tumačenja. Ideja Boga nije dio znanstvene teorije i ne priječi znanstveno traganje; ona predlaže osobnu dimenziju razumijevanja svemira i svrhe. A u cilju razumijevanja svemira važno je međusobno nadopunjavanje osobnog i znanstvenog objašnjenja.

Stvar nije puno drugačija i ako pogledamo odnos između hipoteze o Bogu i sve raširenijim teorijama multisvemira. Dawkins smatra da ako je multisvemir dovoljno velik, postoji vjerojatnost da je naš svemir proizveden nekim prirodnim

procesom. Autor drži da takav skup tematičkih mogućnosti koji opisuje svaki mogući svemir i stanje stvari doista i postoji u Božjem umu. Hipoteze o multisvemiru mogu na prvi pogled izgledati kao alternativa za Boga. No autor zaključuje kako ta teorija ne daje konačno objašnjenje, iako daje zanimljiv pokušaj da se zakoni ovoga svemira učine vjerojatnijim. Stoga je hipoteza o Bogu i ekonomičnija i obuhvatnija od hipoteze o ekstremnom multisvemiru. Bog je um u kojemu postoje svi mogući svemiri i stanja bitka. A ako je svemir racionalan, kao što autor drži da jest, onda je gotovo sigurno da postoji Bog.

Nasuprot Dawkinsovu stavu kako je hipoteza o Bogu izbjegavanje pronalaznja objašnjenja, autor sugerira kako je ona trajni napor da se pronađe tumačenje svemira. Hipoteza o Bogu se ne natječe sa znanošću; ona samo postulira kako je svemir spoznatljiv jer ga je stvorio razuman Bog. Glavna razlika između Warda i Dawkinsa je priznavanje osobnog objašnjenja koje predlaže Boga kao krajnji oblik objašnjenja. Osobno objašnjenje je dodatak znanstvenom objašnjenju, i ono pomaže istinskom shvaćanju pitanja svemira. Ako se to dopusti, onda se u potpunosti ruši gambit Boeinga 747, i to zbog šest razloga.

Treći, završni dio knjige nosi naslov »O III. poglavlju knjige *Iluzija o Bogu*«. Autor sada želi pokazati kako su i ostali dokazi za Božju egzistenciju iznimno jaki te da Dawkinsovo »lako raskrinkavanje« tih dokaza kao praznih promašuje njegov cilj. Dawkins naime tvrdi da se Tominih pet putova može izložiti kao isprazno. Kako bi pokazao da je Dawkins u krivu, autor izlaže pet Tominih putova u svjetlu moderne znanosti.

Kada se bavi argumentima za Boga koji su temeljeni na osobnom iskustvu, npr. viđenjima i glasovima, Dawkins ističe kako je ljudski mozak sposoban za konstruiranje prividenja i prikazanja. Autor pak drži kako takvi argumenti služe dokazivanju da je Bog stvarna op-

cija za ulogu krajnje stvarnosti. Ukazanja je izradio naš mozak, ali to ne znači da ona nisu istinita. Znamo da ima puno lažnih tvrdnji o ukazanju, ali, kako autor zapaža, ako ima lažnih tvrdnji, zar nije onda logički moguće da ima i istinitih tvrdnji? No viđenja i glasovi nisu glavni osobni argumenti iskustva Boga, nego je to osjećaj za beskonačno. Činjenica je kako postoji prirodno čuđenje pred našim svemirom, a Bog bi mogao biti najprikladniji predmet tih osjećaja. Osjećaj za beskonačno nije neki specifični neovisan dokaz Boga. On je iskustvena potvrda razumskog postulata, ili kako autor kaže, hipoteze o Bogu. Vjerovanje u Boga nije intelektualni pristanak, nego je riječ o vjeri. U našem je svijetu prvi stadij u spoznavanju Boga, kao objektivnog Ideala, osvještenje ljudske moralnosti. Postoji moralnost i dužnost bez vjerovanja u Boga, no ipak je teško objasniti te pojmove kroz materijalističku filozofiju. Dawkins drži kako su takvi osjećaji ukorijenjeni u vlastitim interesima, no autor zagovara kako je moralno iskustvo važan dio vjerovanja u Boga, odnosno kako utemeljen u Bogu moral zadobiva osobitu dužnost i ton. Iako ova knjiga nije obrana kršćanske vjere (ili bilo koje druge), autor osjeća potrebu da prikaže snagu specifično kršćanskoga osobnog iskustva. Vrlo snažan dokaz za hipotezu o Bogu je veliki broj ljudi, mentalno dobro uravnoteženih i inteligentnih, koji osjećaju da ih je Bog susreo u objavi Kristova naučavanja, smrti i uskrsnuća.

Pitanje o Bogu nije čisto intelektualna zagonetka. Ono je povezano s osnovnim načinima na koje vidimo svoje živote. Tu nije riječ o pitanju dokaza u smislu znanstvenih dokaza. Autor smatra kako Dawkinsovo mišljenje propušta važna pitanja svijesti, vrijednosti i svrhe.

Na kraju treba zaključiti kako ova knjiga predstavlja lako razumljivo štivo o poprilično kompliciranoj temi. Autor je uspio u svom naumu da akademsku debatu približi široj čitalačkoj publici.

Knjiga ne sadržava konačni dokaz koji bi jednom zauvijek riješio ovu temu, ali želi pokazati kako je hipoteza o Bogu razumski moguća.

Miško Ivić

Morana Brkljačić — Žagrović (ur.), *Medicinska etika u palijativnoj skrbi. Radovi simpozija »Etika i palijativna skrb«*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Centar za bioetiku, biblioteka Donum Vitae, knjiga 8, Zagreb, 2011, 115 str.

Organizatorice i voditeljice Simpozija, Morana Brkljačić-Žagrović i Željka Šubarić, u svojoj uvodnoj »Riječi unaprijed« podsjetile su da se od pamtivijeka smatra da je medicinska profesija vještina koja mora počivati na dvama temeljima: jedan je visoka stručnost i vladanje medicinskom znanosti, a drugi se ogleda u načelu humanosti i visoke etičnosti. Ta se obilježja posebno odnose na pomoć i brigu/skrb za bolesnog i umirućeg pacijenta. Radovi ove knjige imaju za cilj potkrijepiti tezu o nužnosti uspostave palijativne skrbi u zdravstvenom sustavu Republike Hrvatske. Zdravstveni radnici i teolozi u jedanaest radova iznose argumente za tu nužnost, u tri znanstvene skupine: teoretske osnove bioetike i palijativne skrbi, palijativna medicina u praksi, duhovni aspekti u palijativnoj medicini.

Svjetska zdravstvena organizacija je definirala palijativnu skrb kao pristup kojim se bolesnicima, suočenim sa smrtonosnom, neizlječivom ili uznapredovalom bolešću, i njihovim obiteljima nastoji osigurati najveća moguća kvaliteta života. Za to je neophodan multidisciplinarni pristup: educirani liječnici, medicinske sestre, psiholozi, socijalni radnici, svećenici, ljekarnici, nutricionisti, volonteri, obitelj. Uz smirivanje simptoma i psihosocijalnu podršku vrlo važna komponenta palijativne medicine/skrbi su i etički aspekti vezani uz kraj života, kad